

Ökrösné Bartha Júlia

Hidrellez, a törökök tavaszünnepe

A keleti civilizáció népei életüket a szoláris naptár rendjéhez igazították. A búzát akkor vetették, amikor a Fias-tyúk együtt mozgott a Nappal – ez novemberre esett, az árpát, ami bármilyen földdel beerte, az őszi napjegy-egyenlőség idejétől kezdték vetni, a rizst pedig februártól palántázták. Egyiptomban, Iránban és Indiában az év kezdetét a Nílus, a Gangesz és az Indus áradásához igazították, ami a nyári napforduló körül következett be. Valamennyi országban ekkor került sor a *Navaszardi* ünnepére, amikor az este beköszöntével hatalmas serpenyőkben paraszt izzítottak, másnap pedig mindenki meghintette magát vízzel.¹ Ez az ünnep az időszámításunk előtti első évszázadokban terjedt el a földközi-tengeri országokban. Voltaképpen az ősi évkezdés hagyományát őrzi a törökök *Hidrellez-napi* ünnepe. Jóllehet, a mohamedán országokban a koráni holdhónapokhoz igazodtak – ezeket is többször megreformálták –, azonban Törökország egyes vidékein, így Usak környékén még ma is számon tartják a 45 napos hónapbeosztást. Sőt, a hivatalos, Gregoriánus naptár mellett él a gyakorlatban a mohamedán időszámítás, amely 622-től, Mohamed Mekkából Medinába költözésének idejétől, a „nagy futástól” számlálja az éveket; és egy másik időszámítási rendszer is, amelyben a szoláris naptár alakította rend a mérvadó. E szerint a *fedeztetés, megtermékenyítés* havával, *márciussal* kezdődik az év, *április* a földművesmunkák *hava*, *május* a nomádok számára fontos, a *legeltetés megkezdésének ideje* (ekkor hajtják nyájaikat a Torosz fennsíkjaira), *június* a *cseresznye hava*, *július* az *aratás*, *augusztus* a *szántás*, *földmunkák hava*, *szeptember* a *bőség*, a *füge*, a *szőlő* érésének ideje, *október* ismét a *földmunkáké*, *november* pedig a *kos* hava.² A különféle naptárreformok ellenére maradt fenn a török népek hagyományaiban az ősi ünnep, melyet tavaszünnepek (bahar bayrami) mondanak. A Gergely-naptár szerint május 6-ra esik

ez a nap. Elsősorban a nomád pásztorok számára jeles nap, ugyanis a vándorló legeltetés évente ismétlődő ritmusa a nyári és téli napfordulóhoz kötődik leginkább. Ekkor indulnak nyájaikkal a hegyi legelőkre és a téli napforduló idején kezdik meg levonulásukat a déli, védettebb, melegebb éghajlatú vidékre.³ Minden török nép számára nagy ünnep *Hidrellez napja*, mely szokásrendjét illetően többé-kevésbé egységes képet mutat a Balkántól Anatólián át Közép-Ázsiáig. Bár az ünnep neve az iszlám vallás két jeles prófétájához kötődik, *Orhan Acipayamli*,⁴ a török folklór kiváló kutatója kategórikusan kijelenti, hogy semmi köze a mohamedán valláshoz. Szerinte olyan ünnep, melyet a törökök Közép-Ázsiából hoztak magukkal.⁵

Elnevezésére több változatot ismerünk. Az egyik szerint Hidrellez (Hidriilyaz) *Hizir* és *Ilyaz* nevű próféták nevének összevonásával keletkezett. *Hizir* a szárazföldön vándorolt, *Ilyaz* pedig a tengerek ura volt. *Hizir* neve az arab eredetű „zöld” jelentésű szóból származik. Szerencsét hozó prófétának tekintik. Mindketten vándoroltak, s minden év május 6-án valamely réten találkozva beszélgettek. Találkozásuk nyomán a rét kiszöszült, a vizek megsokasodtak, újjászületett a természet. A nép ezen a napon a próféták találkozását ünnepli.

Egy másik legenda szerint *Hizir* férfi, *Ilyaz* pedig nő volt. Valaha két ilyen nevű fiatal élt, akik halálosan egymásba szerettek, ám sorsuk csak egyszer hozta össze őket. Május 6-án egy réten szerelmeskedtek, majd nyomban meg is haltak. A nép ezen a napon a szerelmet és a belőle fakadó új életet ünnepli.⁶ György barát 1438-58 között írt feljegyzésében⁷ az alábbiakat közölte: „*Hizir-Ilyász* két név összetételéből jött létre. *Hizir* a mohamedán népeknél sokféle alakban megjelenő személy, akit a törökök prófétának tekintenek, s aki többnyire a szükséget szenvedőknek siet segítségére, illetve aki a terméshozást megújítja. *Ilyász* a bibliai Éliás

próféta törökösített változata. Abban is hisznek, hogy a két próféta édestestvér, együtt az életvize forrásánál, és minden évben együtt zárandokoltak Mekkába.” Mindhárom változat azt igazolja, hogy a *bőség*, *termékenység*, *az élet megújítását* kapcsolják ehhez a naphoz. A bőségvarázslás egész évre szól, s leginkább ezt célozzák a *Hidrellez-napi* rítusok.⁸

Az ünnepi előkészületeket legtöbb helyen már április közepén megkezdik. Kimeszelik, alaposan kitakarítják a házakat, rendbe szedik a szerszámokat, felgereblyélik az udvart, új ruhákat varrnak, és levágják a juhokat – mert *Hidrellez* napján tilos állatot ölni, rügyet törni, egyáltalán az élet mindenfajta megnyilvánulása ellen véteni.⁹ Ha *Hidrellez* napja péntekre esik, akkor aznap, ha nem, akkor a következő pénteken a délutáni ima után *kovásztalan lepényt* (gözleme) készítenek. Rézedényben este felakasztják egy fára, ha másnapra megduzzad, jó esztendő, bő termés várható, ha nem, jó lesz felkészülni az ínséges évre.¹⁰

Az ünnepet megelőző napon a kertben levő hagymák közül kiválasztanak egyet, s két *zöld* szárát egyenlő hosszúságúra vágják. Az egyik szárra *fehér* (ennek a neve *Baliti*), a másikra *vörös* szalagot (*Boliti*) kötnek. Másnap hajnalban megnézik, s ha a piros szalagos nőtt valamelyest, a kívánság teljesül, bő termés várható, ha a fehér, akkor nem. Általános szokás, hogy az ünnep előestéjén az asszonyok kimennek a ház kertjébe, s apró gallyakból a család minden tagja számára egy-egy kis házat készítenek. Ezáltal minden rászoruló hozzásegít Allah egy takaros hához.¹¹ Úgy hiszik, csak kívánni kell, és mindenki vágya teljesül. Aki kertet szeretne, gödröt ás, és zöld ágakkal ülteti tele; aki gyermeket akar, apró ágakból bölcsőt készít és ringatja; aki gazdagságot, pénzt szeretne, papírból „aranyat utánzó” nyakláncot akaszt a nyakába.¹² Az eladósorban lévő lányok a zöld ágakra piros szalagot, ron-

gyokat kötnek, hogy még ebben az évben férjhez mehessenek.¹³

Minden vidéken ismert szokás, hogy Hidrellez estéjén a lányok, asszonyok összegyűlnek. Közülük egy kislány cserépfazékba zálogul apró tárgyakat (karkötőt, nyakláncot, pénzt) gyűjt, zöld ágat tesz közé, majd vízzel tölti a fazekat. Tetejét lekötik vörös vászonnal, és tükröt borítanak rá. A kert egyik rózsafája alá teszik éjszakára. Másnap (Hidrellez napján) ismét összegyűlnek. A legidősebb asszony fejére menyasszonyi fátylat terítenek, s ráteszik a cserépfazekat. Az edényborító vörös vásznot egy 7-8 éves forma fiúcska fejére borítják, aki eld húzza a cserépfazékba dugott zöld ágat és a tárgyak valamelyikét. Akiét kihúzza, örülhet, igen szerencsés évnék néz elébe. A többi tárgyat bennehagyják a fazékban, s a benne lévő vízzel megpaskolják az arcukat, „lemossák a szerencsétlenséget”. Közben persze énekelnek, vidagnak.¹⁴

Ispartában szokás a lányokat vízzel locsolni, hogy frissek, egészségesek legyenek.¹⁵ Hidrellez reggelén az útkezeszteződésben rongyokat égetnek. Aki a tüzet átugorja, egész évben egészséges lesz, vagy ha beteg, meggyógyul.¹⁶

Amikor végre elérkezik az ünnepnap, mindenki tiszta ruhát ölt, a lányok fehérét vesznek magukra, s a falvak, városok apraja-nagyja kimegy a zöldbe ünnepelni. Az egész napot együtt töltik a barátok, rokonok. Kosaraikat meg-

rakják a már előre elkészített ételekkel, és vidáman mulatják az időt. Táncolnak, énekelnek. Bár nem hivatalos ünnep, nincs ember, aki valamilyen módon ne emlékezne meg róla.

A városi és a falusi ünnep megrendezése között kevés eltérés látható. A leglényegesebb talán az, hogy a városi parkokat, ligeteket ellepik a kereskedők, ajándéktárgyakat, édességet és az éppen divatban lévő portékákat kínálják. Egyre inkább hasonlít az európai majálisokhoz.

Jegyzetek

1. Aly Mazahéri, 1989. 276.
2. Erginer, Gürbüz. Ankara. 1984. 25.
3. Kutlu, Muhtar. Ankara. 1987. 71.
4. Acipayamli, Orhan. Ankara. 1972. 20.
5. Némileg ellentmond a két török szerző, Erginer és Acipayamli véleménye. Az ősi „újév ünnepet” Erginer erősíti, míg Acipayamli nem ad magyarázatot az ünnep keletkezésére, eredetére, csupán folklórháttérre világít rá.
6. Acipayamli, Orhan, Ankara. 1974. 22. p.
7. György barát, a „Szászsebesi Névtelen” húsz éven át raboskodott Törökországban. Értekezés a törökök szokásairól és gonoszágáról 1438-58 című feljegyzésében értékes néprajzi adatokat közöl. Közzéteszi Tardy Lajos, Budapest, 1977. 104.
8. Hafiz, Nimetullah. Ankara. 1982. 237-242.

9. Eyuboglu, Ismet Zeki. Istanbul. 1987. 192.
10. Acipayamli, Orhan 1974.
11. Mészáros Gyula 1906. 147.
12. Acipayamli, Orhan 1974.
13. Bora Nogayoglu közlése, Iztambul. 1991.
14. Acipayamli, Orhan 1974.
15. Ali Bilgin közlése, Isparta. 1989.
16. Acipayamli, Orhan 1974.

Irodalom

Acipayamli, Orhan: Türkiy'de bahar bayrami Hidirellez. Antropoloji dergisi, Ankara, 1974.

Erginer, Gürbüz: Usak halk takvimi, halk meteorolojisi. Ankara, 1984.

Eyuboglu, Ismet Zeki: Anadolu inanclari. Istanbul, 1987.

Hafiz, Nimetullah: Kosovo'da Hidirellez ádetleri = Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Ankara, 1982.

Kutlu Muhtar: Savakli Türkmenler-de göcer hayvancilik. Ankara, 1987.

Mazahéri, Aly: A muszlimok mindennapi élete a középkorban a 10-13. századig. Budapest, 1989.

Mészáros Gyula: Az oszmántörök nép babonái. Ethnographia, 1906.

Tardy Lajos: Rabok, kalmárok az oszmán birodalomról. Budapest, 1977.

Yürükkök közt Anatóliában Yusuf téli szállása